

МОЖЛИВОСТІ ІНТЕГРУВАННЯ ЗНАТЬ І СИНТЕЗУ МИСТЕЦТВ У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ЯК ГОЛОВНИЙ МЕТОД РОЗВИТКУ ЙОГО ХУДОЖНЬО-ТВОРЧИХ

Постановка проблеми. Сучасна освіта в Україні спрямована на гуманізацію та демократизацію всього навчального процесу, тому визначені нові пріоритети навчання і виховання потребують формування компетентної особистості, здатної до раціональної творчої праці.

Нові стратегічні пріоритети в освіті вимагають застосування випереджуючих педагогічних технологій, за допомогою яких створюється особливе середовище навчання, в якому вивчення інтегрованого змісту спеціальності не лише поєднується, а й спрямовується змістом загальнолюдських цінностей, тобто, для того щоб майбутній учитель не лише мислив цілісно, а й діяв відповідно до високих моральних категорій [11, с. 99].

Заняття з трудового навчання передбачають, насамперед, діяльність, проте ніяка діяльність не може бути корисною без певного комплексу знань. Що стосується творчої діяльності, то вона вимагає ще й високого рівня інтегрованості знань. Прояви єдності наукового знання показують, що інтеграція – це природний напрям розвитку знання. Гносеологічні передумови інтеграції знань та підходи до розв'язання проблемної ситуації показують, що інтегративні процеси у пізнанні відіграють важливу, а на певних етапах – провідну роль. Психологічними передумовами інтеграції знань є принцип асоціацій, принцип єдності свідомості і діяльності та ін.

Особливе значення фахової методики в системі вузівської підготовки майбутніх учителів трудового навчання зумовлене тим, що вона має значний інтеграційний потенціал і може бути центром синтезу та формування різноманітних знань та умінь, які складають основу високопрофесійного, творчого мислення учителя. Виконати свої функції вища педагогічна школа зможе за умови, якщо зміст навчальних дисциплін і система оволодіння ним студентами розроблятимуться на всебічно обґрунтованій теорії педагогічного мислення. Засвоєння змісту фахових предметів має організовуватися як процес пізнавальної діяльності студентів, результатом якої будуть знання про об'єкти художньо-творчої діяльності і про технологічні способи їх пізнання.

Тому заняття з трудового навчання, де розкриваються широкі можливості для творчості, мають передбачати постійне здійснення інтеграції знань. До проблеми інтеграції знань у процесі підготовки вчителя трудового навчання останнім часом звертається належна увага науковців і практиків. Свідченням тому є дисертаційні роботи Н. Андрєєвої «Міжпредметні зв'язки у викладанні загальнотехнічних дисциплін у професійній підготовці вчителя трудового навчання», В. Курок «Цілісна система загальнотехнічної підготовки вчителя трудового та професійного навчання», Д. Коломійця «Інтеграція знань з природничо-математичних і спеціальних дисциплін у професійній підготовці вчителя трудового навчання», проте в них розглядаються, в основному, можливості предметів природничо-математичного і технічного циклів.

У педагогіці вищої школи вкрай рідко приділяється увага співробітництву викладачів, які працюють, скажімо, на одному курсі, в одній групі. Мабуть, у традиційній системі навчання і підготовки «стандартного» вчителя в цьому немає гострої необхідності, тому що форми і методи відпрацьовані століттями і докладно вивчаються і використовуються у ВНЗ. Розвиваюче навчання вимагає від викладача досконалого знання свого предмета, суміжних дисциплін (на предмет здійснення інтеграції знань), можливість бачити перспективи розвитку кожного поняття і засобу дії, отже, розуміти логіку всього предметного курсу, особливо в плані майбутньої професії.

Проте будь-якому викладачу, навіть досвідченому і творчому, важко утримувати змістовну нитку декількох предметів. Багато з них добре володіє своїм предметом, але вони часто не вміють пов'язувати його з майбутньою фаховою діяльністю вчителя.

Система розвиваючого навчання орієнтована не стільки на засвоєння студентом визначеної системи знань, умінь і навичок, скільки на становлення його як суб'єкта різноманітних видів і форм людської і педагогічної діяльності.

Отже, з перших днів перебування вчорашнього школяра на студентській лаві він відчуває величезні не лише предметні, а й суто психологічні перевантаження, що заважає цілеспрямованому входженню в підготовку до майбутньої професії. І якщо цей період затягується, то завдається іноді навіть непоправна шкода становленню майбутнього вчителя.

Існує точка зору, що у ВНЗ цю проблему можна вирішити, якщо у процесі навчання будуть працювати не просто викладачі і студенти, а однодумці, які складають єдину команду. Звичайно, не завжди можна домовлятися про те, що вивчати з конкретного предмета (нааявні чіткі програми з кожного предмета), але можна і потрібно говорити про те, як це робити: у який момент доречно, а коли не варто використовувати групову роботу, в якому обсязі задавати домашні і творчі завдання, як спільними зусиллями допомогти вирішити проблеми конкретного студента.

Важливо, щоб у кожній навчальній дисципліні студенти одержували свої евристичні поради і рекомендації. Не менше важливо, щоб більшість із цих рекомендацій викладачі використовували в процесі постановки проблемних питань і вирішення творчих завдань.

Як свідчить досвід, методи формування творчості і професійної культури мають мати виховний характер і розраховуватися на весь період навчання, а не обмежуватися однією лише дисципліною. Для формування стійких навичок до творчості і для прояву культури в творчості потрібно багаторазове передавання студентам знань законів, принципів і правил, а також досвіду вирішення творчих завдань. Лише за умови підключення до цієї роботи всіх викладачів можна сподіватися на формування творчої особистості вчителя трудового навчання.

Розглянемо можливості здійснення інтеграції знань з художнього конструювання об'єктів технологічної діяльності та інших навчальних дисциплін під час професійної підготовки вчителя трудового навчання. Важливу роль у розвитку художньо-творчих здібностей студентів відіграє художнє конструювання.

Майбутній учитель трудового навчання багато цінного пізнає через культуру. Центральне місце в культурі посідає національна художня культура та мистецтво. Нам імпонує думка В. Орлова, який стверджує, що мистецтво є рушійною силою, «яка піднімає особистість до висот людяності, моральності, духовності», а спілкування з мистецтвом має бути таким, щоб воно сприймалося «як особливий спосіб життя, насичений високими почуттями і глибокими думками» [7, с. 209].

Для виконання будь-якого виду художньо-творчих робіт студентам необхідні навички художнього проектування, виготовлення ескізів майбутніх виробів. Це передбачає уміння доброго володіння технікою рисунку.

Об'єктивною основою для художньої діяльності слугує навколишня дійсність. Створення художнього образу передбачає передавання змісту в яскравій, емоційній формі. Художник кожного разу сприймає предмет з метою подальшого зображення, всебічно вивчає форму, колір, просторове розташування. Чим більший досвід художника, тим повноціннішою буде його творчість, оскільки кожне нове сприймання включає не лише матеріал, що вивчається в даний момент, а і його взаємодію з попереднім досвідом.

Учитель трудового навчання має розуміти, що мистецтво володіє особливими можливостями емоційно-образного впливу на людину, сприяє розвитку всіх сторін особистості.

У педагогічній теорії й у психологічній науці незамінність мистецтва у формуванні особистості – встановлений факт. Видатний учений-психолог О. Леонтьєв був

переконаний у особливій місії мистецтва. Він вважав, що «мистецтво і є та єдина діяльність, що відповідає завданню відкриття, вираження і комунікації особистісного змісту дійсності, реальності» [6, с. 237]. Могутнім засобом, що сприяє всебічному і гармонійному розвитку особистості, називав мистецтво Б. Теплов [10, с. 4]. На думку Л. Виготського, саме художнє переживання «ніби нагромаджує енергію для майбутніх дій, дає їм новий напрям і змушує дивитися новими очима на світ» [1, с. 238].

У сучасних умовах виконання будь-якої художньо-творчої роботи вимагає від студентів попереднього детального продумування, планування та виготовлення ескізу. Досить часто недоліки у виконанні творчих студентських робіт спричинені невмінням виконати креслення, схему, малюнок.

Досліджено [8], що для того, щоб відбувся перехід до стану нового розуміння малюнка, необхідні певні зовнішні умови, стимули. Саме створення таких умов і стимулів було одним із наших завдань.

Вивчаючи художню обробку матеріалу студенти мають тонко відчувати лінію, силует, форму, пропорцію, ритм, колір і гармонію окремих частин, тому під час створення виробу виявляється висока культура технічного виконання, знання багатьох художніх засобів.

Під час занять з художнього конструювання об'єктів технологічної діяльності майбутні вчителі знайомляться з важливими художніми засобами (фактура, колір, орнамент), а також використовують принципи симетрії й асиметрії, нюансу або контрасту, ритму, масштабності і динамічності поєднання всіх частин у цілісну композицію, що надає вражаючого естетичного вигляду виробу.

Матеріали та способи виготовлення виробів є дуже обмеженими. Наприклад, дисципліна «Технологічний практикум» стає поштовхом для дослідження і розробки нових змістових модулів, які будуть враховувати матеріальні можливості та бажання кожного студента.

Під час занять використовуються конструкційні матеріали для виготовлення різного роду виробів. Конструкційними є матеріали: дерево, залізо, пластмаса, скло, каучук, шкіра, папір та ін.

Існує безліч способів декоративної обробки: з дерева (різьблення, розпис, видовбування, виточування, профілювання, випалювання та ін.), зі шкіри (тиснення, висічка, плетіння, випалювання, аплікація та ін.), з металу (карбуванням, гравіювання, емальювання, чорніння, оксидування, золочення, сріблення та ін.), зі скла (вітраж, скляна мозаїка та ін.), з тканини (батик, вишивка), ліплення з глини.

Вищевказані фактори можуть бути враховані в плануванні модулів з використанням сучасних технологій розробки і виготовлення виробів із конструкційних матеріалів.

Кожен студент має можливість обрати матеріал і спосіб його обробки для виготовлення виробу.

До педагогічного потенціалу вивчення мистецтва належать можливості використання міждисциплінарних зв'язків трудового навчання та розвитку художньо-творчих здібностей студентів. Наприклад, у процесі розробки орнаментів вишивки українського народного костюму можна демонструвати геометричні фігури (квадрат, ромб, прямокутник, трикутник тощо) та геометричні перетворення (осьова і центральна симетрія, паралельне перенесення і т.ін.), тому можливостей інтегрування знань з геометрії засобами української народної вишивки чимало.

Сучасне мистецтво впливає на особистість комплексно, тому природно для забезпечення ефективного використання цього впливу реалізувати інтегровані заняття, під час яких здійснюється розвиток особистості студента, формується гуманістичне світовідчуття у процесі поєднання різних видів навчальної діяльності.

Концептуальні засади формування художнього світогляду, естетичної культури, ціннісних орієнтацій висвітлюються останнім часом у працях багатьох українських

науковців (В. Бутенко, І. Зязюн, В. Кудін та ін.) [3; 4; 5]. Проте в публікаціях рідко зустрічаються дослідження синтезованого впливу різних видів мистецтв на розвиток особистості, а ті, що є, переважно стосуються естетичного виховання молодших школярів (Т. Голінська [2]), або професійної підготовки вчителів початкових класів (Ж. Сироткіна [9]).

Утім, науковці зазначають, що традиційний предметно-ізолюваний підхід до розгляду різновидів мистецтв як замкнених галузей нерідко призводить до обмеженості художнього мислення студентів, вузькості їх образно-асоціативних уявлень, недостатньої наукової і практичної компетенції [9].

Звертаючи увагу на проблему формування світоглядної культури студентів засобами мистецтва, В. Смікал закликає до розгляду питання художнього сприйняття окремих видів мистецтва та їхнього синтезу, підкреслюючи, що саме синтетичність творчого мислення передуює поділу мистецтва на різні види художньої творчості.

Водночас, Ж. Сироткіна зазначає, що у практиці педагогічних ВНЗ «ми найчастіше стикаємося із механічним використанням комплексу мистецтв у вигляді наочно-ілюстративних методів», що «веде до повторення усталених стереотипів, стандартних форм мислення і не сприяє оволодінню вміннями інтерпретації художнього тексту та створенню оригінальних продуктів художньої діяльності» [9, с. 261].

У підготовці вчителя трудового навчання проблема розвитку естетичної культури і художнього світогляду є не менш гострою, і підсилюється ця гострота ще й необхідністю розвитку умінь творити, тобто розвитку художньо-творчих здібностей. На жаль, робіт, у яких проблеми розвитку таких здібностей розглядалися б у поєднанні з естетичним і національним вихованням на фоні емоційних почуттів, спричинених інтегрованим впливом різних видів мистецтв, обмаль.

Твори мистецтва відображають глибинний потенціал культури нації. Вони є носіями спадкових традицій і віддзеркалюють ті соціально-економічні та культурні зміни, що відображаються в житті народу в процесі його історичного розвитку.

Ознайомлення студентів з творами мистецтва вирішує не лише завдання естетичного виховання, а й робить значний вклад у формування зацікавленості та творчого ставлення до праці.

Під час занять з дисциплін: «Художнє конструювання об'єктів технологічної діяльності», «Художня обробка матеріалу», «Технологічний практикум» студенти вивчають принципи єдності естетичного й утилітарного та залежність характеру декоративного зображення від функціонального призначення виробу, від матеріалу і технології його обробки.

Вивчення студентами елементарних основ мистецтва будується на загальних дидактичних вимогах і методичних прийомах, тому є ефективним засобом формування моральних якостей та художньо-естетичного смаку.

Ураховуючи все, що сказано вище, варто зазначити, що художньо-творчі роботи можуть виконувати студенти, але для цього необхідно створити відповідні програми. Це можуть бути варіативні частини змістових модулів, в яких враховують національні традиції краю, наявність природних матеріалів, можливості матеріальної бази тощо.

Майбутні вчителі трудового навчання мають володіти різними технологічними вміннями, проте не менш важливими для них є інтегровані знання творів народного мистецтва, що гармонізують і гуманізують навчально-пізнавальну діяльність.

Під впливом синтезу мистецтв розвиваються такі елементи творчого мислення, як образність, уява, фантазії, що активізують емоційно-чуттєву сферу людини, крім того, розвиваються дедуктивні, індуктивні та логічні здібності.

Література:

1. Вьготский Л.С. Педагогическая психология / Л.С. Вьготский. – М. : Просвещение, 1986. – С. 238.
2. Голінська Т.М. Естетичний розвиток молодших школярів засобами синтезу мистецтв // Педагогічні

- науки: Збірник наукових праць. – Випуск 34. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2003. – 324 с.
3. Зязюн І.А. Молодь світу і України напередодні ХХІ століття /І.А. Зязюн // Трибуна. – 1997. – №5-6. – С.20-22.
4. Кудин В.А. Пути и опыт реформы высшей технической школы развитых стран запада //Кримські педагогічні читання: Матеріали наукової конф. 12-17 вересня 2001 року /В.А. Кудин; за ред. С.О.Сисоєвої і О.Г.Романовського. – Харків: НТУ «ХПІ», 2001. – С. 40.
5. Кудин В.О. Мистецтво і духовний світ молоді /В.О. Кудин. – К. : Рад. школа, 1993.– 96с.
6. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения в 2-х томах /А.Н. Леонтьев.-Т.2.- М., 1987. – С. 237.
7. Орлов В.Ф. Сучасні тенденції художньо-естетичного виховання //Неперервна професійна освіта: теорія і практика /В.Ф. Орлов// Наук.-метод.журнал. – К., 2002. – Випуск 3(7). – 256 с.
8. Пономарев Я.А. Психология творчества и педагогика / Я.А. Пономарев. – М. : Педагогика, 1976. – 280 с.
9. Сироткіна Ж.Є. Взаємодія різних видів мистецтва як фактор формування професійних умінь майбутніх учителів початкових класів /Ж.Є. Сироткіна //Педагогічні науки : зб. наук. праць. – Випуск 34. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2003. –324 с.
10. Теплов Б.М. Психологические вопросы художественного воспитания /Б.М. Теплов .- Изв. АПН РСФСР, 1947. – Вып. 2. – С.2-14.
11. Чернилевский Д.В. Духовно-нравственное воспитание в современной высшей школе / Д.В. Чернилевский, О. К. Филатов, В.В.Князев – М., 2003. – 122 с.

У статті розглядаються можливості інтегрування знань і вплив мистецтва на майбутніх учителів трудового навчання та аналіз їхньої творчої діяльності, що здійснює синтезований розвиток художньо-творчих здібностей особистості.

Ключові слова: мистецтво, культура, художньо-творча діяльність.

В статье рассматриваются возможности интегрирования знаний и влияние искусства на будущих учителей трудового обучения и анализ их творческой деятельности, которая осуществляет синтезированное развитие художественно-творческих способностей личности.

Ключевые слова: искусство, культура, художественно-творческая деятельность.

The article deals with the possibilities of integration of knowledge and the influence of art on the intending teachers of technology and the analysis of their creative activity, which performs the synthesized development of artistic skills of an individual.

Keywords: art, culture, artistically-creative activity.